

ISSN 1392-8295

UK
Uniwersytet
Jana Kochanowskiego w Kielcach

mokslo darbai   transactions

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2013 Nr. 23 (28)

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 23 (28)

MOKSLINIS TĖSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Mokslo kryptis: filologija (04H). Mokslo sritys: gramatika, semantika, semiotika, sintaksė (H 352), bendroji ir lyginamoji literatūra, literatūros kritika, literatūros teorija (H 390).

Pagrindinės kalbos: lietuvių, lenkų, anglų, rusų.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

Kierunek naukowy: filologia (04H). Dyscypliny naukowe: gramatyka, semiotyka, semantika, syntaktyka (H 352), literatura ogólna i porównawcza, krytyka literacka, teoria literatury (H 390).

Podstawowe języki: polski, litewski, angielski i rosyjski.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and The Jan Kochanowski University Faculty of Humanities in Kielce.

Scientific field: philology (04H). Research areas: grammar, semantics, semiotics, syntax (H 352), general and comparative literature, literary criticism, literary theory (H 390).

The journal accepts articles and correspondence written in English, Lithuanian, Polish and Russian.

DUOMENŲ BAZĖS / BAZY DANYCH / ABSTRACTING AND INDEXING

**Elektronische
Zeitschriftenbibliothek (2002)
Arianta (2002)**

Frei zugängliche E-Journals
Universitätsbibliothek Regensburg
Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne
Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
Russian Language, Literature and Cultural Studies
Central and Eastern European Online Library
DFG Nationallizenzen

**Balcan Rusistics (2004)
C.E.E.O.L. (2005)**

Humanities International Complete
Humanities Source
Current Abstracts
Humanities International Index
TOC Premier

MLA (2007)

Modern Language Association
International Bibliography

Index Copernicus (2008)

Index Copernicus International
Journal Master List

**Lituanistika (2011)
Linguistic Bibliography Online (2012)
Ulrichs (2013)**

The database of the humanities and social sciences in Lithuania
Brill Leiden, Netherlands
Ulrich's Periodicals

PATIKRA / WERYFIKACJA / VERIFICATION

CrossCheck, EPAS

Redakcijos adresas / Adres redakcji / Address of the editorial board

Žurnalas „Respectus Philologicus“
Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva
Tel. +370 37 750 536

Respectus Philologicus
Vilnius University
Kaunas Faculty of Humanities
Muitines 8, Kaunas 44280, Lithuania

El. paštas / E-mail respectus@gmail.com

Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage <http://filologija.vukhf.lt>

Moksliniai ir kalbos redaktoriai / Redakcja naukowa i językowa / Proof-readers

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)
Kazimierz Luciński, Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)
Algis Braun (anglų kalba / język angielski / English language)
Eleonora Lassen, Viktorija Makarova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Pagrindinė redaktorė / Redaktor prowadzący / Publishing editor

Viktorija Makarova

Vertimas / Tłumaczenie / Translation

Živilė Nemickienė, Beata Piasecka

Print ISSN 1392-8295, Online ISSN 2335-2388

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2013

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2013

CZARNIK, Oskar Stanisław, 2012. *W drodze do utraconej Itaki. Prasa, książki i czytelnictwo na szlaku Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich (1940–1942) oraz Armii Polskiej na Wschodzie i 2. Korpusu (1941–1946)*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 516 s. + 100 nlb. ilustracji. ISBN: 978-83-7009-603-8

*Jolanta Chwastyk-Kowalczyk
(Lenkija / Polska)*

W sierpniu 2012 roku ukazała się książka Oskara Stanisława Czarnika pt. *W drodze do utraconej Itaki. Prasa, książki i czytelnictwo na szlaku Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich (1940–1942) oraz Armii Polskiej na Wschodzie i 2. Korpusu (1941–1946)*, wydana przez Bibliotekę Narodową w Warszawie. Pozycja ta wpisuje się w próby analiz zagadnień funkcjonowania Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w czasie II wojny światowej i tuż po jej zakończeniu. Kwestie te podejmowali dotychczas – oprócz Autora – Czesław Brzoza, Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Zbigniew Dunin-Wilczyński, Krzysztof Dybciak, Tadeusz Felsztyn, Kazimierz Grzybowski, Stanisław Kopański, Andrzej Liebich, Stefan Pastuszka, Kazimierz Zamorski i inni, których dorobek został wyczerpująco odnotowany w *Bibliografii* oraz przywołany w opracowaniu.

Oskar Czarnik zaprezentował imponującą działalność kulturalną, w tym dorobek wydawniczy Polaków, którzy poprzez sowieckie więzienia, łagry i miejsca zesłania, walki na frontach II wojny światowej, tułaczkę powojenną zмирzali do wolnej Polski, swojej Itaki, która na mocy postanowień mocarstw zachodnich z lat 1943–1945 dla większości z nich bezpowrotnie się oddaliła.

Autor oparł swoją analizę na materiałach archiwalnych znajdujących się w Bibliotece Polskiej w Londynie, Bibliotece Narodowej i Centralnej Bibliotece Wojskowej w Warszawie oraz materiałach własnych. Wykorzystał najważniejszą naukową literaturę przedmiotu w zakresie bibliologii, historii, historii literatury, wiedzy o prasie, jak również utwory literackie, reportaże, wspomnienia, publicystykę polityczną i religijną, roczniki czasopism wydawanych poza Polską i w Polsce, wreszcie ankiety własne rozesłane do niektórych żyjących jeszcze byłych członków PSZ oraz imponujące źródła pomocnicze.

Badacz ujął prezentację dorobku wydawniczego Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich, Armii Polskiej na Wschodzie i 2. Korpusu w trójdzielnej kompozycji. Część pierwsza – *Tło historyczne i wiadomości o wydawcach* dzieli się na następujące rozdziały: I. *Szlaki wychodźstwa a rozmiary i geografia działalności wydawniczej* oraz II. *Wydawcy prasy i książek na Wschodzie i we Włoszech*. Przedstawił tu szlaki wychodźstwa, rozmiary i geografie działalności wydawniczej, charakter, kierunki, przebieg wojennej peregrynacji, dalej w ogólnym zarysie scharakteryzował prasę polską poza krajem w latach 1939–1946

oraz produkcję książek polskich na obczyźnie w tym samym okresie. Chronologia zdarzeń historycznych zadecydowała o umieszczeniu w tej części rozważań o dorobku wydawniczym Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich (1940–1942), cywilnej działalności kulturalnej w Palestynie (1940–1941), przedsięwzięciach edytorskich o orientacji niepodległościowej w ZSRR (1940–1943), wydawcach prasy i książek na Środkowym i Bliskim Wschodzie (1942–1946), przedsięwzięciach wydawniczych w Italii.

Część druga publikacji pt. *Główne kierunki działalności wydawniczej*, jak przyznaje Autor, „stanowi trzon opracowania” (s. 14). Składa się z 6 rozdziałów: III. *Informacja i propaganda*, IV. *Oświata cywilna i wojskowa*, V. *Literatura piękna*, VI. *Religia*, VII. *Nauka*, VIII. *Wybrane publikacje a wyzwania historii*. Odnajdujemy tu przegląd tematyki zawartej w polskich wydawnictwach na Wschodzie i we Włoszech, próbę odpowiedzi na pytania, w jakiej mierze te przedsięwzięcia wydawnicze wychodziły naprzeciw oczekiwaniom polskich tułaczy wojennych i czy zaspokajały ich potrzeby kulturalne. Ponieważ książki i czasopisma wydrukowane na Środkowym i Bliskim Wschodzie docierały do skupisk polskich w innych częściach świata, badacz omówił krąg kulturalny APW i 2. Korpusu.

Wywody O. Czarnika zamyka część trzecia zatytułowana *Zjawiska odbioru oraz przykłady kontynuacji wychodźczej działalności wydawniczej*. Obejmuje 2 rozdziały: IX. *Czytelnictwo prasy i książek – świadectwa dawne i współczesne*, X. *Kontynuacje i nowe inspiracje. Z problemów dziedzictwa kulturalnego APW i 2. Korpusu*. W interesujący sposób Autor próbuje zrekonstruować zaangażowanie i wybory czytelnicze więźniów, zesłańców

oraz żołnierzy Armii Polskiej w ZSRR, obiegu druków w Samodzielnej Brygadzie Strzelców Karpackich (1940–1942), upowszechnianie czytelnictwa w innych środowiskach polskich na Wschodzie (1940–1946) oraz w Italii (1944–1946). Uzasadnione wydaje się opisanie przez Autora wybranych kontynuacji wydawniczych po wojnie, podejmowanych w Libanie – kraju ostatniego postoju na wschodnich szlakach wychodźstwa (1946–1950), pierwszych książek Instytutu Literackiego Jerzego Giedroycia (1946–1947) czy inicjatyw edytorskich w Wielkiej Brytanii (1947–1950).

Trudno recenzentce nie zgodzić się z konkluzjami zawartymi w *Zakończeniu*, wyraźnie mówiącymi o bezprecedensowym w dziejach polskim wysiłku wydawniczym na obczyźnie, w ekstremalnych warunkach, spełniającym funkcje informacyjne, i integrujące polskich tułaczy wojennych, a później politycznych, zaspokajającym ich potrzeby kulturalne, społeczne, religijne, o współpracy międzynarodowej naszych rodaków rozsianych po świecie.

Jak w każdej publikacji tego niezwykle sumiennego badacza na szczególną uwagę zasługują *Aneksy*, sporządzone z benedyktyńską cierpliwością. Jest ich jedenaście: 1. *Wykaz czasopism wydawanych na szlaku Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich (1940–1942) oraz Armii Polskiej na Wschodzie i 2. Korpusu (1941–1946)*, 2. *Wykaz czasopism polskich wydawanych w Libanie 1947–1950*, 3. *Produkcja książek polskich w Iranie 1942–1945*, 4. *Produkcja książek polskich w Iraku 1943–1945*, 5. *Produkcja książek polskich w Palestynie 1941–1946*, 6. *Produkcja książek polskich w Egipcie 1941–1945*, 7. *Produkcja książek polskich w Libanie 1943–1950*, 8. *Produkcja książek polskich we Włoszech 1939–1946*,

9. *Produkcja książek polskich na szlaku Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich (1940–1942) oraz Armii Polskiej na Wschodzie i 2. Korpusu (1941–1946)*,

10. *Czytelnictwo prasy i książek na szlaku Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich oraz Armii Polskiej na Wschodzie i 2. Korpusu. Ankieta dla kombatantów*,

11. *Czytelnictwo prasy i książek na szlaku Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich oraz Armii Polskiej na Wschodzie i 2. Korpusu. Ankieta dla dawnych uczennic/uczniów szkół polskich*.

Całość wieńczy indeks osobowy oraz 100 stron ilustracji z czasopism omawianego okresu, stron tytułowych książek z tułaczęj wędrowki Polaków, map, rysunków itp. oddających klimat polskich peregrinacji.

Książka Czarnika jest doskonałą lekcją bolesnej, prawdziwej, ukrywanej przez komunistów w PRL naszej historii, a jed-

nocześnie dowodem na to, że determinacja, siła charakteru i uniwersalne wartości, jakimi kieruje się człowiek, pozwala mu zachować godność i tożsamość w najmniej sprzyjających warunkach. Napisana piękną polszczyzną przez uczonego wielkiej miary. Powinna zainteresować wszystkich Polaków, a wśród uczonych: bibliologów, prasoznawców, historyków, socjologów, psychologów, a na pewno studentów i maturzystów. Wzruszające ostatnie słowa Autora na długo pozostają w pamięci: „Nie ma powrotu do Itaki, gdyż ona już nie istnieje, tylko tułacz zachowuje jej dawny obraz. Pozostaje mu wierny, gdyż stał się on częścią jego tożsamości. Zostaje więc, jak pisał Wittlin, sama wędrowka, ustawiczny wysiłek duchowy. Zostaje to, co można zyskać w drodze, co można odnaleźć w kulturze, co zawsze warto – wbrew wszelkim przeciwnościom – zachować w sobie”.